

WSTĘP

Kwestia podnoszenia jakości życia w miastach stała się dzisiaj jednym z ważniejszych wyzwań polityki rozwoju, w tym urbanistyki i planowania przestrzennego. Kształtowanie miast wygodnych, dostępnych i przyjaznych dla różnych użytkowników wymaga jednak podjęcia wieloaspektowych i zintegrowanych działań różnych podmiotów. Szczególna rola przypada samorządom terytorialnym, ale także planistom i projektantom przestrzeni. Nie bez znaczenia są też działania legislacyjne i edukacyjne, a wszystkie one wymagają wsparcia wielodyscyplinarnych badań naukowych.

Pojęcie *Accessible City*, dosłownie tłumaczone, jako *miasto dostępne*, jest niejednokrotnie kojarzone z aspektem postulowanej współcześnie zwartości miasta, wiążącej się z dobrą dostępnością jego centrum, priorytetem ruchu pieszego i transportu publicznego. Najczęściej jednak, w politykach miejskich na świecie, pojęcie to rezerwuje się dla kwestii, związanych z powszechną dostępnością miasta – dostępnością dla wszystkich, w tym dla osób z niepełnosprawnościami. Polityka rozwoju oparta na założeniu, że nikt nie może być wykluczony z użytkowania miasta, partycypacji w jego kształtowaniu i z dostępu do informacji o nim, wyraża się również w hasle *Inclusive City*. W prezentowanym tomie tytułowe pojęcie miasta powszechnie dostępnego akcentuje więc aspekt dostępności dla różnych użytkowników¹.

Zintegrowane planowanie rozwoju, oparte na priorytecie powszechnej dostępności to metodologia, która koncentruje się na zwiększeniu możliwości korzystania z miasta i jego przestrzeni publicznych przez jak najszersze grono różnych użytkowników. Badania poświęcone temu zagadnieniu są w Polsce dość skromne, a zwiększeniu zainteresowania tematem służyła, m.in. konferencja „Miasto Dostępne”, współorganizowana przez Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju Polskiej Akademii Nauk, Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji, Towarzystwo Urbanistów Polskich i Politechnikę Warszawską, we wrześniu 2016 r.² Jej rezultatem była wymiana informacji o stanie wiedzy, badań oraz o dobrych praktykach realizacyjnych w zakresie poprawy dostępności miast i projektowania uniwersalnego, później kolejne inicjatywy naukowe, w tym konferencje, a obecnie również – niniejsza publikacja.

Prezentowane w tym tomie Studiów KPZK PAN prace podzielono na dwie części – pierwsza zawiera opracowania, które problem powszechnej dostępności miast odnoszą

¹ W niektórych opracowaniach jest stosowane zamiennie z pojęciem „miasto dostępne”.

² Nie bez znaczenia jest fakt, że to ze Stowarzyszenia Przyjaciół Integracji wyszła inicjatywa włączenia środowisk naukowych w dyskusję o potrzebie kształtowania powszechnie dostępnych miast. Więcej o Stowarzyszeniu w kolejnym tekście.

do interdyscyplinarnych badań naukowych i polityk miejskich, w drugiej zaprezentowano wynikające z badań postulaty, ale także przepisy i dobre praktyki z zakresu dostosowania miast i ich przestrzeni publicznych do potrzeb różnych użytkowników.

Pierwsze trzy opracowania pozwoliły na przedstawienie sposobu podejścia do tematyki dostępności miast, umożliwiającego zrozumienie istoty tematu i wprowadzenie w to zagadnienie. Najpierw przedstawiono zakres zainteresowania polskich samorządów tematem dostępności, wyrażony w politykach rozwoju i w planowaniu przestrzennym. Postawiono tezę, że planowanie dostępnych miast wymaga integracji w trzech wymiarach: (1) zintegrowanego planowania z uwzględnieniem problemu dostępności, (2) zintegrowania miejskich przestrzeni publicznych przez odpowiednie planowanie miejscowe, (3) międzyśrodowiskowej integracji działań – edukacji, kształcenia, konsultacji i promocji na rzecz budowania miast dla wszystkich. Dalej zwrócono uwagę na to, że proces tworzenia miasta przyjaznego wszystkim jest skomplikowany i długotrwały oraz, że rozgrywa się on na płaszczyznach: społecznej, prawnej i przestrzennej. Omówiono również podstawowe uwarunkowania prawne, formalne i etyczne, leżące u podstaw kształtowania miast dostępnych i tzw. projektowania uniwersalnego, którego ważniejsze założenia zaprezentowano. Wreszcie pokazano podejście do kształtowania miast w ujęciu behawioralnym, z odniesieniem do badań z pogranicza różnych dyscyplin naukowych – architektury, urbanistyki, kognitywistyki, socjologii i psychologii środowiskowej. Przedstawiono twierdzenie, że powinniśmy zmierzać do kształtowania supernormalnego Świata, przez proces projektowania oparty na wiedzy i empatii, z zastosowaniem zasad minimalizmu. To mogłoby pozwolić wszystkim na tych samych warunkach wygodnie korzystać z miasta i informacji o nim.

Kolejna grupa prac pierwszej części tomu dotyczy pozornie dwóch skrajnych grup użytkowników przestrzeni miejskiej – tych najstarszych i najmłodszych. Obydwie publikacje włączają się jednak w ten sam nurt interdyscyplinarnych badań, rozwijających założenie, że miejskie środowisko powinno być przyjazne zarówno dla indywidualnego użytkownika w każdym wieku, jak i dla całych społeczności miejskich. Pierwszy z tekstów prezentuje badania ewaluacyjne w zakresie oceny istniejących rozwiązań dla osób starszych i opracowane wytyczne projektowania w aspekcie procesu starzenia się społeczeństwa. W kolejnym przedstawiona została teza, że kształtowanie przestrzeni publicznej przyjaznej i odpowiadającej na potrzeby dzieci wpływa na poprawę standardu życia wszystkich mieszkańców.

Pierwszą część tomu kończą opracowania, poświęcone różnym aspektom polityki przestrzennej na rzecz dostępności w trzech miastach Polski. W pierwszym opracowaniu, na przykładzie analizy wybranych obiektów i przestrzeni publicznych, zrealizowanych w ostatnich latach we Wrocławiu przez różne instytucje miejskie lub kulturalne, ukazano działalność Miasta w sposób nie do końca zgodny z obowiązującymi standardami i przepisami międzynarodowymi, a skutkujący wykluczeniem społecznym. Kolejny tekst przedstawia efekty prac komisji, wspierającej Prezydenta Miasta Białegostoku w działaniach na rzecz zwiększenia dostępności przestrzeni

dla osób z niepełnosprawnością. Zaprezentowano te doświadczenia i sformułowano refleksje oraz wnioski z punktu widzenia architekta-urbanisty. W następnym opracowaniu omówiono lokalne strategie Łodzi, sprzyjające konsekwentnemu usuwaniu fizycznych barier i umożliwieniu dotychczas wykluczonym przestrzennie mieszkańcom Łodzi korzystanie z najcenniejszego kulturowo obszaru, o największym nasyceniu obiektami zabytkowymi – rewitalizowanej Strefy Wielkomiejskiej Łodzi.

Część drugą prezentowanych Studiów rozpoczyna opracowanie proponujące innowacyjne podejście do koncepcji rozwoju dostępnych miast w ujęciu behawioralnym i kognitywnym, zilustrowane na przykładzie analizy dworca kolejowego. Zaprezentowano autorską teorię ewolucji miast dostępnych, z której wynika, że dostępne miasto stabilizuje i standaryzuje bodźce docierające do mieszkańców, stwarzając warunki, w których oddolne i spontaniczne pomysły ruchów miejskich mogą ulec przekształceniu w normę urbanistyczną. Kluczowy jest m.in. jednolity i spójny sposób przekazu informacyjnego na terenie miasta. Ten właśnie aspekt został rozwinięty w następnym tekście, dotyczącym zastosowania technologii informacyjnych i komunikacyjnych w meblach miejskich. Według Autorki to może służyć zapewnieniu dostępu do informacji we wszystkich typach przestrzeni publicznych i ułatwieniu funkcjonowania w przestrzeniach publicznych miast osobom narażonym na marginalizację i wykluczenie społeczne. Szczególnym potrzebom ludzi starszych w przestrzeni miejskiej poświęcone jest kolejne opracowanie, które uwypukla zagadnienia związane ze środowiskiem zamieszkania. Przedstawiono w nim propozycje projektowe oparte na idei projektowania uniwersalnego, dostępności ekonomicznej, elastyczności i adaptowalności budynków do zmieniających się potrzeb użytkowników.

Następne prace bardzo mocno akcentują wagę odpowiedniego kształtowania przestrzeni publicznych, których jakość wpływa istotnie nie tylko na warunki życia, ale i na rankingi konkurujących między sobą miast. Uwarunkowania, zasady i wytyczne dla ich, jak najlepszego kształtowania pod kątem powszechnej dostępności zaprezentowano na przykładzie parków miejskich, szczególnie tych o właściwościach terapeutycznych oraz plaż miejskich „dla wszystkich”.

Ostatnie opracowania drugiej części tomu poświęcono problematyce kształtowania systemów dostępnego transportu. Po pierwsze, przedstawiono udogodnienia dla osób z niepełnosprawnościami, zapisane w standardach technicznych obowiązujących w Polsce, stawiając tezę, że polskie standardy funkcjonalno-techniczne odpowiadają europejskim, podczas gdy sposób wykonania i utrzymania elementów infrastruktury pozostawia przeważnie wiele do życzenia. Właśnie na rozbieżnościach pomiędzy normami projektowania przestrzeni publicznych a doświadczeniem użytkowników koncentruje swoją uwagę Autor kolejnego opracowania. Opisuje tę dychotomię, ale jednocześnie formułuje postulat łączenia obu podejść planowania dostępności, podkreślając dodatkowo znaczenie właściwie prowadzonych konsultacji społecznych, z włączaniem osób z niepełnosprawnościami. Trzeba dodać, że według przedstawionego poglądu, obowiązujące w Polsce przepisy w zakresie uniwersalnego projektowania

są daleko mniej wyczerpujące i restrykcyjne niż w wielu innych krajach. Tymczasem pożądane byłoby nie tylko podążanie za standardami i praktykami znanymi z najlepszych przykładów zagranicznych, ale i pójście drogą innowacyjności. Jedną z takich nowych propozycji zaprezentowano w ostatnim tekście, poświęconym projektowaniu miejskiej infrastruktury rowerowej z myślą o osobach niepełnosprawnych fizycznie.

Zwraca uwagę fakt, że wśród prezentowanych publikacji przeważają te, które są wynikiem doświadczeń i obserwacji poczynionych przez architektów, architektów krajobrazu i inżynierów transportu, rozwijających swoje zainteresowania miastem dostępnym w badaniach naukowych. Idea projektowania uniwersalnego, którą zgłębiają w swoich pracach i popularyzują na innych polach działalności, została w prezentowanych Studiach szczegółowo, może nawet kilkukrotnie omówiona. Jest to zrozumiałe w świetle tego, że każdy z Autorów zauważa brak zrozumienia tematu dostępności przestrzeni w wielu środowiskach i widzi konieczność edukowania w tym zakresie nie tylko projektantów, ale i samorządowców oraz polityków, a nawet innych naukowców. To może zainspirować wszystkich zajmujących się badaniem miast i polityk miejskich, szczególnie wobec wyzwań, jakie niesie ze sobą postulat zintegrowanego planowania rozwoju, którego jednym z priorytetów powinno być zapewnienie powszechnej dostępności miast. Temat ten niewątpliwie wymaga kontynuacji i rozwinięcia, a niniejszy tom Studiów KPZK PAN otwiera szersze pole do badań i dyskusji.

Krystyna Solarek